אוצר מדרשים — מדרש שוחר טוב

שוחר טוב: הוא מדרש תהלים, ונקרא כן ע"ש התחלתו בפסוק שוחר טוב יבקש רצון (משלי י"א:כ"ז), והמדפיסים קראו השם הזה גם למדרשי משלי ושמואל שהדפיסו ביחד עם מדרש תהלים בויניציא בשנה ש"ו, וכן חשב בעל אוצר הספרים (צד 649). ובאמת הם מדרשים נפרדים, ובדפוס הראשון נדפס מדרש תהלים לבד בקושטא רע"ב, ומדרש שמואל שם בשנת עזר"ה, ומדרש משלי ג"כ שם, ולא בשם שוחר טוב, גם לא נתחברו ע"י מסדר אחד ולא בזמן אחד. גם המדפיסים אח"כ טעו לחשוב שלשתם ביחד למדרש שוחר טוב, ונדפסו מדרשי תהלים משלי ושמואל עם הגהות ובאור המלות הקשות והזרות לר' יצחק בר שמשון כ"ץ (חתן מהר"ל מפראג) בפראג בשנות שע"ב —שפ"ב, ועל השער כתוב "מדרש שוחר טוב – מדרש תהלים ומשלי רבתא עם מדרש שמואל רבתא" ונדפסו כלם ביחד באמשטרדם בשנת ת"ץ, לבוב תרכ"א, שטעטין תרכ"א, ובדפוסים אחרים עם פירושים שונים, ועם באור מהר"ם פאדאווא מקארלין ותוספות באורים והגהות מר' מרדכי גימפל, ווארשא תרכ"ה, ועם פי' מהר"י כהן, שם תרל"ד.

בעל רב פעלים כותב על שוחר טוב של מדרש תהלים ואומר: ומצאתי בס' אהל יוסף לר' יוסף הספרדי בפרשת ויקרא פסוק "על ירך המזבח" שכתב בן עזרא וכן ירכתי צפון כי רבים טעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלם עכ"ל, וכתב ר' יוסף הנ"ל וז"ל פי' במזמור מ"ח בפסוק יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון והוא פי' שם כי הר ציון לצפון ירושלם ואמר כן מדרך סברא, אמר יוסף אין זה אמת רק הר ציון הוא דרומי לירושלם, וראיה לדברי ממדרש תהלים שדרשו מזה המזמור הר ציון ירכתי צפון, וכי בצפון הוא והלא איננו וכו'. וידוע כי מדרש תהלים חברו ר' יוחנן בארץ ישראל, ובעבור שהיה דר שם ע"כ יש לסמוך על דבריו, ועוד כי אני המבאר שכנתי בתוך ירושלם שנים רבות וראיתי שהוא כדברי ר' יוחנן. ובה חברתי זה הבאור, והראב"ע לא בא לירושלם כ"א אחר שחבר פי' התורה. גם פי' ספר תהלות, והעד על זה שאמר בפרשת וישלח בפסוק ויזרח לו השמש שחבר התורה בלובא שהיא במלכות לונבארדיאה קרוב לרומא רבתי, ובתחילת פירושו בדרך הרביעי הזכיר שחבר [פירוש] ספר תהלים קודם שחבר פי' התורה, והוא יצא מספרד שהיא במערב כדי ללכת לארץ ישראל ונכנס בלובא בלכתו קודם שהגיע לירושלם ואז חיבר הפי' שם. וכל זה לאות שלא ראה ירושלם כ"א אחר שחבר פי' התורה, והוא בא על דרך הסברא ע"כ שגג. ואין לתמוה כי הנה ר' שלמה טעה כמו זאת הטעות בקבורת רחל כי היא בתוך גבול ארץ ישראל כנקודה בתוך עגולה והוא אמר שהיא קבורה בתוך חוץ לארץ, והוא נטה אחר הדרש, והדרש סודו ידוע עכ"ל. וכבר הראיתיך לדעת כי כוונת ר' יוחנן היה לכלול כל הברייתות בירושלמי וכל המדרשות במדרש רבה שהיא אגדת ירושלמי, ובמדרש שוחר טוב כלל וקצר כל המדרשים שחוברו לפני זמנו כמו שתראה בפ"א ממדרש תהלים שמתחיל בפסוק שוחר טוב ודרש

פתיחה שלו ואח"כ הביא ר' יודן פתח ואמר אל תתהדר לפני מלך וכו', ר' יודן גרס לה ממקום שפתח וכו', ר' פינחס עבד לה אריכא פתח מזקנים אתבונן וכו', ר' נחמיה פתח החכמה תעוז לחכם וכו'. והענין כמו שבארנו שר' יודן ור' פינחס ור' נחמיה עשו כל אחד מדרש על תהלים וכל אחד פתח בסגנון אחר, ור' יוחנן קבצן לבית מדרשו וקצר אותן והוסיף משלו מה ששמע, וכן בפ"ד הביא ר' יודן אמר שיטה אוחרי ב"ו יש לו פטרון וכו' (רב פעלים 108).

ר"ש באבער הו"ל מדרש תהלים המכונה שוחר טוב עפ"י כתב יד שבאוצר הספרים בפארמא וע"י השוואה עם שבעה כ"י אחרים עם הערות ומבוא גדול (ווילנא תרנ"א). לדעתו, נסדר בא"י והמסדר השתמש באגדות תהלים שנשאר מזמן התלמוד הירושלמי, ובמשך הזמן נוספו הוספות הרבה עפ"י מסדרים אחרים. וראיה כי לא ממסדר אחד יצאו, כי לפעמים נמצאים דרשות אשר הם משונים ממזמור אחד למזמור שני ונכתבים בסגנון נבדל ובאופן אחר גם בדרכי החבור. ובפרט מזמור קי"ט (תמניא אפי) עד סוף מזמור קכ"א היא הוספה מאוחרת, ומן מזמור קכ"ב עד סוף מזמור קל"ז הוא העתקה מהילקוט. ווייס בספרו דור דור ודורשיו (ח"ג 275) אומר כי במדרש תהלים נמצאים הרבה שיורים ממדרש תהלים הישן, וחלו בו ידי מאוחרים ושנו הלשון והמליצה והסגנון, ורוב המדרשים הישנים אשר הובאו בו העתיקו ללשון אחרת. בכ"ז ברור הוא כי המדרש הזה כבר היה מסודר לפני הגאונים הקדמונים, והביאו ר' יצחק אבן גיאות בספרו הלכות הלל ואומר: ומצינו במדרש תהלים, אריב"ל וכו'. בעל הערוך מביאו כמה פעמים (עי' ערך סחר וע' סער). רש"י מביאו בשם אגדת תהלים (דברים ל"ג ז'), וכן בעלי התוספות (ברכות ל"א: ד"ה כל היושב).

ע"ע שמואל, ואוצר ישראל ע' תהלים.